

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

S.M.Zokirova	
Hozirgi zamon ijtimoiy fanlar kontekstida disleksiya.....	1315
I.T.Xojaliyev	
Tasvir nutq tipining modal aspketi.....	1319
M.A.Usmanova	
"Ansob us-salotin va tavorix ul-havoqin" asarida izofiy birikmalarning qo'llanilishiga doir nazariy masalalar.....	1324
R.N.Umarova, O.U.Xolmatova	
Kognitiv lingvistikada konsept va maqol tushunchasi munosabati	1328
O.F.Turdaliyev	
"Guliston" asarining o'rganilishi va uning tarjimalari.....	1333
R.M.Shukurov, S.S.Abdikunduzova	
Kommissiv nutqiy aktlar tadqiqi va tasnifi.....	1337
A.I.Saminov	
Oksyumoron va unga yondosh stilistik figuralar xususida.....	1341
G.Z.Rozikova	
Gaplarga xos sintagmatik nomutanosiblikni yuzaga keltiruvchi omillar	1346
N.A.Quldashev, F.N.Mahmudova	
Allegory as a research object of linguistics	1351
E.K.O'rinboyeva, G.S.Jo'raboyeva	
"Devonu lug'otit turk"da qo'llanilgan ayrim maqollarning lingvopoetik tahlili	1354
U.I.Nosirova	
Poetik matnlarning визуал-график ifodasi	1360
Sh.R.Mo'ydinov	
Ingliz va O'zbek tillarida "Hayot/O'lim" konseptual oppozitsiyasi verbalizatorlari struktural-semantik maydoni.....	1366
Y.I.Karimov	
O'zbek tilshunosligida til birliklari va so'z birikmalari talqini	1369
G.S.Jo'raboyeva, G.V.Ergashova	
"Qisasi rabg'uziy" asarida qo'llangan ko'makchilar tahlili	1373
D.M.Ismoilova	
Lingvogenderologiyaning nazariy masalalari	1378
G.S.Jo'raboyeva, E.K.O'rinboyeva	
"Devonu lug'otit turk" asari va toponimlar.....	1383
Sh.M.Iskandarova, N.R.Maxmudova	
Tub so'z holatidagi ornitonimlar	1388
E.I.Ibragimova, E.K.O'rinboyeva	
Sintaktik sathda qarama-qarshilik munosabatining ifodalanishi	1392
Sh.M.Iskandarova	
Lug'aviy birliklarda differensial-mazmuniy munosabatlar	1397
X.X.Dusmatov, Z.N.Maxmudova	
So'z o'yinlarining askiyachilar nutqida qo'llanilishi	1401
Z.A.Akbarova	
Inson dunyoqarashi olamni modellashtiruvchi sifatida	1406
P.M.Axmadjonov	
Sayf Farg'oniy she'riyatida istiora badiiy so'z san'atining qo'llanilishi.....	1409
O.Q.Abbozov	
Diniy motivli toponimlar.....	1413
I.T.Axmadjonov	
Deminutiv morfemalarning semantikasi va uslubiyati.....	1416
M.T.Abdupattoyev	
Poetik nutqda aktualizatsiya va aktual bo'linish	1422
A.Mamajonov, O.Q.Abbozov	
So'x tumani toponimlarining lingvistik tadqiqi.....	1427
M.T.Abdupattoyev	
Matnning statistik tahlili.....	1433

UO'K: 811.512.133'367

ПОЕТИК НУТQДА АКТУАЛИЗАЦИЯ ВА АКТУАЛ БО'ЛИНИШ

АКТУАЛИЗАЦИЯ И АКТУАЛЬНОЕ ЧЛЕНЕНИЕ В ПОЭТИЧЕСКОЙ РЕЧИ

ACTUALIZATION AND ACTUAL DIVISION IN POETIC SPEECH

Abdupattoyev Muhammadtohir Tojimatovich

Farg'ona davlat universiteti, filologiya fanlari doktori.

Annotatsiya

Mazkur maqolada poetik sintaksis sohasining muammoli masalaridan biri hisoblangan poetik nutqning kompozitsion-sintaktik qurilishi va unda aktual bo'linishini o'rganish bo'yicha nazariy qarashlar bayon etilgan. Nutq tahliliga kommunikativ yondashuvda nutq muallifining adresant sifatidagi pozitsiyasi nutqiy imkoniyat va vositalardan qanday foydalana olish mahorati hamda uning bayon qilinayotgan voqelikka bo'lgan munosabati, yetkazilayotgan axborot yoki narsa-hodisa va uning belgilari haqida berilayotgan ma'lumotni qanday usul, vositalar yordamida bayon etishi nutqning kompozitsion-sintaktik qurilishida muhim hisoblanishi, poetik nutq qismlari o'rtasidagi semantik-cintaktik munosabatlarning yana bir ko'rinishi aktual bo'linish tarzida namoyon bo'lishi va nutqning kompozitsion-sintaktik jihatdan shakllanishda muhim vazifa bajarishi, sintaktik butunliklarda tema va rema munosabati tilshunoslikning semantik kategoriyasi hisoblangan gapning aktual bo'linishi muammosini tashkil etishi, sintaktik konstruksiyada aktual bo'linish birliklari sifatida ko'pchilik olimlar tomonidan gapning ifoda asosi – tema va ifoda yadrosi – remani belgilanganligi, nutq muallifi va eshituvchi yoki o'quvchi kommunikatsiya mexanizmi tarkibiga kirishi, tema – mavzu ularning har ikkalasiga ham, ko'pincha, oldindan ma'lum bo'lsa, rema adresant tomonidan uzatiladigan yangi xabar, informatsiya hisoblanishi o'zbek poetik sintaksisi doirasida, o'zbek poetik nutqi tadqiqida alohida kategoriya sifatida o'rganish muhim ahamiyatga ega ekanligi jahon tilshunosligi tajribasi asosida yoritilgan.

Аннотация

В данной статье рассмотрено композиционно-синтаксическое построение поэтической речи, которое считается одним из проблемных вопросов в области поэтического синтаксиса и теоретические взгляды на изучение актуального членения в ней. В коммуникативном подходе к анализу речи определяется позиция автора речи как адресата, умение использовать речевые возможности и средства, его отношение к описываемой действительности, методы и средства передачи информации о передаваемой информации, информация или предмет-событие и его признаки, композиция речи - считается важной в синтаксическом построении, другая форма семантико-синтаксических отношений между частями поэтической речи проявляется в форме актуального деления и играет важную роль в композиционно-композиционном построении, синтаксическое образование речи, соотношение темы и ремы в синтаксических единицах - семантическая категория языкознания, образующая проблему актуального членения предложения, экспрессивная основа предложения - тема и ядро выражения - рема определяются по мнению большинства ученых, единицами актуального членения, в синтаксической конструкции автор речи и слушатель или читатель являются частью механизма общения, тема - если тема заранее известна им обоим, рема - это новое сообщение, информация передаваемая адресатом. Ее важно изучать как отдельную категорию при изучении узбекской поэтической речи в рамках узбекской поэтики. Все эти категории объяснены на основе опыта мировой лингвистики.

Abstract

This article examines the compositional and syntactic structure of poetic speech, which is considered one of the problematic issues in the field of poetic syntax, and theoretical views on the study of division itself in it. The communicative approach to speech analysis determines the position of the author of the speech as an addressee, the ability to use speech capabilities and means, his attitude to the reality being described, methods and means of transmitting information about the information being transmitted, information or subject-event and its features, speech composition - is considered important in syntactic construction, another form of semantic-syntactic relations between parts of poetic speech manifests itself in the form of actual division and plays an important role in compositional construction, syntactic formation of speech, the relationship between theme and reme in syntactic units - a semantic category of linguistics that forms the problem of the actual division of a sentence, the expressive basis of a sentence - the theme and the core of the expression - the reme are determined, according to most scientists, by units of actual division, in the syntactic construction, the author of the speech and the listener or readers are part of the communication mechanism, topic - if the topic is known to both of them in advance, rema is a new message, information transmitted by the addressee. It is important to study it as a separate category when studying Uzbek poetic speech within the framework of Uzbek poetics. All these categories are explained based on the experience of world linguistics.

Калит сўзлар: лингвопоэтика, синтаксис, поэтик синтаксис, поэтик нутқ, актуализация, тема-рема муносабати, экспрессивлик, коммуникация, предикат, субъект.

Ключевые слова: лингвопоэтика, синтаксис, поэтический синтаксис, поэтическая речь, актуализация, связь тема-рема, экспрессивность, общение, предикат, субъект.

Key words: linguopoetics, syntax, poetic syntax, poetic speech, actualization, theme-rheme connection, expressiveness, communication, predicate, subject.

KIRISH

Har qanday poetik nutq tinglovchi bilan uning muallifi o'rtasidagi o'ziga xos dialog demakdir, bu dialogda tinglovchi faqat adresat vazifasini bajaradi. Nutq tahliliga kommunikativ yondashuvda nutq muallifining adresant sifatidagi pozitsiyasi nutqiy imkoniyat va vositalardan qanday foydalana olish mahorati hamda uning bayon qilinayotgan voqelikka bo'lgan munosabati, yetkazilayotgan axborot yoki narsa-hodisa va uning belgilari haqida berilayotgan ma'lumotni qanday usul, vositalar yordamida bayon etishi nutqning kompozitsion-sintaktik qurilishida muhim hisoblanadi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, poetik nutq murakkab va ko'paspektli sintaktik struktura bo'lgani uchun ham, fikr bayon etishning xilma-xil usul va vositalariga ega. Shunga ko'ra, poetik nutq tarkibining kompozitsion-sintaktik shakllanishida turli usul va vositalar qo'llaniladi. Poetik nutq kompozitsion-sintaktik qurilishida aktual bo'linish birliklarining o'rni masalasi sezilarli ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Poetik nutq qismlari o'rtasidagi semantik-cintaktik munosabatlarning yana bir ko'rinishi aktual bo'linish tarzida namoyon bo'ladi va nutqning kompozitsion-sintaktik jihatdan shakllanishda muhim vazifa bajaradi, chunki sintaktik butunliklarda tema va rema munosabati tilshunoslikning semantik kategoriyasi hisoblangan gapning aktual bo'linishi muammosini tashkil etadi. Aktual bo'linish tilshunoslikda dastlab gapga nisbatan tadbiiq etilgan. Gapning aktual bo'linish nazariyasini maxsus lingvistik yo'nalish sifatida asoslagan chex olimi V.Mateziusdir [1]. Uning fikricha, gap ikki qismdan iborat bo'lib, fikrning boshlanish nuqtasi – vaziyatdan ma'lum bo'lgan, avvalgi nutqiy vaziyatdan oson anglashilgan qism (tema)dan hamda gapdagi asosiy informatsiyani ifodalovchi kommunikativ markaz – qism (rema)dan tashkil topgan

Rus tilshunosligida aktual bo'linish masalasi bilan maxsus qiziqqan olim I.P.Raspopovdir [2].

Sintaktik birliklarda aktual bo'linish masalasi o'tgan asrning 70-yillaridan boshlab, turkolog olimlar diqqatini o'ziga tortdi. Bu o'rinda R.S.Amirov, F.M.Agayeva, K.N.Valiyev kabilarning maqola va yirik tadqiqot ishlarini eslatib o'tish mumkin [3].

O'zbek tilshunosligida gapning aktual bo'linishi muammosini yoritish o'tgan asrning 70-yillariga to'g'ri keladi va ularning yakuniy natijasi sifatida A.Hayitmetovning monografik tadqiqoti yuzaga keldi [4].

NATIJA VA MUHOKAMA

O'zbek tilshunosligida aktual bo'linish birliklari – tema va rema munosabati, asosan, sodda gaplar doirasidagina o'rganilgan bo'lib, bu masalaning qo'shma gaplar hamda murakkab ko'rinishdagi nutq birliklari misolida tadqiq etish hanuz dolzarbligicha qolmoqda.

Ma'lumki, sintaktik konstruksiyada aktual bo'linish birliklari sifatida ko'pchilik olimlar gapning ifoda asosi – tema va ifoda yadrosi – remani belgilaydilar. Nutq muallifi va eshituvchi yoki o'quvchi kommunikatsiya mexanizmi tarkibiga kiradi. Tema – mavzu ularning har ikkalasiga ham, ko'pincha, oldindan ma'lum bo'lsa, rema adresant tomonidan uzatiladigan yangi xabar, informatsiya hisoblanadi. Ko'rinadiki, u sintaktik kategoriya sifatida mazmuniy aspektda ham o'rganiladi va poetik nutqning kompozitsion-sintaktik jihatdan shakllanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Inson, ko'pincha, alohida olingan so'zlar bilan emas, mazmunan bir-biriga aloqador bo'lgan, bir-biridan kelib chiqadigan fikr anglatuvchi gaplar yordamida muomalada bo'ladi va yo'l bilan o'zaro fikr almashadi. Shuning uchun ham kommunikativ funksiya bajarishi jihatidan nutq birinchi o'rinda turadi. Demak, nutqning kompozitsion-sintaktik jihatdan shakllanishi aktual bo'linish masalasi bilan bog'liqdir. Nutqda ham aktual bo'linish kuzatiladi: mavzu (tema), nutq predmeti (fikrning nima haqida ekanligi), xabar (rema) esa mavzuning yoritilishi, uning nimadan iborat ekanligidir. Katta poetik asarlarda mavzu (tema) asarning butun hajmi davomida yoritilib boriladi. Kichik hajmli (she'r, to'rtlik)larda esa tema haqidagi yangi xabar (rema) ana shu kichik hajmning o'zida ma'lum qilinadi.

*Bozorga o'xshaydi asli bu dunyo,
Bozorga o'xshaydi bunda ham ma'ni,
Ikkisi ichra ko'rmadim, aslo,
Molim yomon degan biror kimsani.*

(A.Oripov)

Mazkur to'rtlikning kompozitsion-sintaktik qurilishida tema – dunyo birinchi qatorda oydinlashmoqda, qolgan satrlar esa rema funksiyasida kelgan, ya'ni dunyo haqidagi muallifning yangi xabarlarini – kechinmalari, tuyg'ulari ifoda etilgan. Ko'rinib turganidek, poetik nutq kompozitsion-sintaktik qurilishida tema-rema munosabati qism (satr)lar o'rtasidagi semantik aloqadorlikni ko'rsatish bilan birga, poetik nutq yaxlitligini ta'minlash, fikrning izchil rivojlanishi va xulosalanishida muhim vazifa bajargan. Bundan tashqari, gaplar (satrlar) o'rtasidagi mustahkam semantik va sintaktik aloqani ta'minlash va hissiy-ta'siriylikni kuchaytirish maqsadida sintaktik figura – takror (Bozorga o'xshaydi birikmasining takroran qo'llanishi), uyadosh so'zlar (bozor, mol) qo'llanilgan.

Ma'lumki, har qanday gap asosida hukm yotadi. Boshqacha qilib aytganda, gap hukm orqali ifoda etiladi. Tilshunos olim A.Nurmonov ta'kidlaganidek, hukm va gap dialektik birlikni tashkil etadi. Odatda, har bir hukmda uch asosiy element: subyekt, predikat va bog'lovchi mavjud bo'ladi [5,72].

Demak, gap semantik jihatdan subyekt, predikat va bog'lovchi munosabatidan tashkil topadi. Bu munosabat gapning har qanday ko'rinishida mavjud ekan, demak nutq temasiga teng keluvchi gaplar asosini ham tashkil qiladi.

Poetik nutq temasiga teng keluvchi gaplarni semantik jihatdan tekshirar ekanmiz, unda mavjud subyektning nutqning tema-rema munosabatida ahamiyatli ekanligini ko'ramiz.

Ma'lumki, subyekt atamasi ostida turli tushunchalar birlashtiriladi, ya'ni predikat ifodalagan turli belgilar egasi sifatida talqin etiladi. Tilshunos olimlarning ta'kidlashlaricha, gap subyekt grammatik jihatdan ega yoki to'ldiruvchi orqali ifoda qilinadi. Poetik nutq temasiga teng keluvchi gap subyekt remaga teng keluvchi qator gaplar orqali izohlab, kengaytirib beriladi. Bunda tema subyekt qanday tushunchani ifodalamasin, remani ifodalovchi gaplar ana shu subyekt bilan bog'liq fikrlarni davom ettiradi, ya'ni kengaytiradi.

To'plab, tahlil etilgan misollar mohiyatidan kelib chiqib, subyekt ma'nolarining quyidagi turlarini ko'rsatib o'tishni lozim, deb topdik.

1. Harakat subyektini bilan aloqador izoh:

*O'qtin-o'qtin g'azab otiga minib,
Vahshat solar telba Qo'qon shamol
Ko'zlaring qisilib, qulog'ing tinib,
Ajrata bilmaysan yerdan samoni.*

(Iqbol Mirzo)

Keltirilgan poetik nutq parchasidan anglashiladiki, temaga teng kelgan gap subyekt (harakat subyektini) "shamol" va uning harakati rema orqali izohlanyapti. Subyektning borliqqa ta'siri remada keng va atroflicha yoritib berilyapti. Bu bilan ma'lum bir fikrning o'quvchiga tugal yetkazilish imkoniyati vujudga kelyapti. Ma'lum va yangi – tema-rema munosabatining yuqoridagi tarzda namoyon bo'lishida, asosan, subyekt va uning harakati muhim funktsiya bajaradi.

2. Holat subyektini bilan aloqador izoh:

*Moviylik dengizi borliqni ko'mgan
Betimga salqin yel asta urilar.
Nigohim kunduzning bag'riga cho'mgan,
Uzoqdan chinakchi qizlar ko'rinar.
Ko'nglimga quyular sho'x, qichiq yalla;
Osmonday yuksalar orzu va armon.
Oq gullar ochilib yetilgan palla,
Bulutday to'lg'anar kattakon xirmon.*

(Usmon)

Nosir)

Bu poetik nutqning temasi shoirning lahzalik kechinmalari bo'lib, Ko'rinib turganidek, tema subyektiga ko'ra holat subyektini (statual subyektini) tashkil etadi. Rema nutq tarkibidagi birinchi gapning o'zidan boshlangan. Temadagi holat subyektining to'liq xarakteristikasini berish, to'ldirish

TILSHUNOSLIK

va izohlash uchun qo'llangan remani tashkil etuvchi predikativ birliklarda subyekt holatiga asosiy urg'u berilgan. Rema tarkibidagi "ko'mgan", "urilar", "cho'mgan", "ko'rinar", "quyular", "to'lg'alar" kabi fe'l formalari orqali subyekt holati izohlab berilgan. Ma'lumki, subyektning passiv harakatini bildiruvchi fe'l formalari tasvir nutq tipi uchun xos bo'lib ularda harakatdan ko'ra holat ancha ustun turadi. Yuqoridagi nutq parchasida ham shunday holatni kuzatish mumkin.

3. Belgi tashuvchi subyekt bilan aloqador izoh.

Temani ifoda etuvchi gap tarkibidagi subyekt kvalitatif xarakterga ega bo'lgan holatlarda temada asosiy urg'u subyektning belgisiga beriladi. Remani tashkil etuvchi gaplarda ham shu qonuniyat saqlanib qoladi, ya'ni subyekt belgisi izohlash yo'li bilan kengaytirib beriladi:

U ayolning qo'llari dag'al,

U ayolning ko'ylagi dag'al.

Uni har kun kaltaklar eri,

Har kun yuzda ko'karar dog'lar.

(X.Davron)

Keltirilgan poetik nutqda ham ham yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, rema temadagi kvalitatif subyektning o'ziga xos belgilarini sanab ko'rsatish yo'li bilan izohlash uchun xizmat qiladi. Bunda rema tarkibidagi (asosiy urg'u subyekt belgisini izohlashga qaratilgani uchun ham) belgi ifodalovchi sifat so'z turkumiga xos so'zlar hamda fe'lning sifat-dosh va ravishdosh formalari ko'proq qo'llaniladi. Yuqoridagi misolimizda tema ayol bo'lib, unga xos belgilar remada talqin etilgan.

4. Miqdoriy aniqlovchi subyekt bilan aloqador izoh.

Temadagi miqdoriy aniqlovchi subyekt mavjud bo'lgan va u remada izohlangan poetik nutqda tema subyektning miqdoriy belgisini ko'rsatadi. Remada esa o'sha miqdor izohlanib, asoslanadi. Uni to'ldirish uchun dalillar sanab ko'rsatiladi:

Dunyoda ming yillik xarobalar ko'p,

Urushlardan yodgor, sellardan yodgor.

Mozorlar qalashib yotibdi to'p-to'p,

Aslida ular ham cho'ng xarobazor.

(A.Oripov)

Ushbu misoldan ham ko'rinib turganidek, subyektning miqdori (ko'p) rema orqali asoslab, izohlab berilgan. Remada esa miqdor anglatuvchi (to'p-to'p) leksemalarning qo'llanishi ham ma'lum semantik aloqadorlikni ta'minlash bilan birga tema-remamunosabatining o'ziga xos yaxlitligini ko'rsatib turibdi.

5. Egalik subyektini bilan aloqador izoh.

Tema tarkibidagi subyekt possessiv xarakterga ega bo'lgan poetik nutqda subyektning nimagadir ega ekanligi anglashiladi. Remada esa u izohlanadi, qo'shimcha ma'lumotlar bilan boyitiladi.

Siz mening osmonim, mohitobimsiz,

Mohitobim emas, oftobimsiz,

Ishonchim, quvonchim, yupanchim, yana

Sog'inchim, o'kinchim, iztirobimsiz.

Siz mening qalbimsiz, qalbidagi she'r,

Bitmoq orzu qilgan bosh kitobimsiz.

Sevgim, umrim, yana umrim davomi,

Baxtim, rohatimsiz va azobimsiz.

(Iqbol Mirzo)

Yuqoridagi poetik nutqdan ko'rinadiki, temadagi subyekt – "men"ning "osmonim, mohitobim, oftobim, ishonchim, quvonchim, yupanchim, sog'inchim, o'kinchim, iztirobim..." kabilarga ega ekanligi rema tarkibida izohlab berilgan. Shu xususiyatlarga egalikning sabablari oydinlashtirilgan. Rema tarkibidagi aloqadorlik ishorasini bildiruvchi va egalikni ko'rsatuvchi egalik qo'shimchalarining qo'llanilishda davom etishi tema-remamunosabatidagi aloqadorlikni ta'minlash bilan birga, temadagi egalik subyektining umumiy xususiyatlarini izohlash, to'ldirish uchun xizmat qiladi.

6. Mavjudlik subyektini bilan aloqador izoh.

Bunday nutq temasida subyektning hozirgi zamon nuqtai nazaridan mavjudligi tasdiqlash yo'li bilan ifoda etiladi va poetik nutq mavzusi mana shu subyekt haqida ekanligi ma'lum qilinadi. Remada mavjudlik subyektining belgi-xususiyatlari izohlash yo'li bilan havola qilinadi.

O'zbeklar azaldan mehmonchi eldir,

mehmon otangdan ham ulug', deydilar.

*Bir kunlik mehmonga bor-yo'g'in qo'yib,
o'zlari ancha vaqt turshak yeydilar.* (Sh.Rahmon)

Keltirilgan misolda temada o'zbek elining mavjudligi ifoda etilayotgan bo'lsa, rema orqali esa ana shu mavjudlik subyektning belgilari izohi, uning obyektga – tashqi olamga konkret ta'siri haqida qo'shimcha ma'lumotlar o'z aksini topgan.

XULOSA

Umuman, poetik nutq temasida subyektning yuqoridagi ma'nolar sistemasi kuzatiladi. Rema esa, asosan, temadagi subyekt ma'nolarini izohlash bilan reallashadi. Yuqoridagilardan shunday xulosa chiqarish mumkinki, poetik nutqda ham xuddi gap ko'rinishlaridagi kabi tema-rema munosabati – aktual bo'linish kuzatiladi. Tema – mavzuning nimadan iborat ekanligi nutqning birinchi gapi yoki shu gapning biror bo'lagi orqali e'lon qilinadi. Rema esa poetik nutqning keyingi qismlarini tashkil etuvchi gaplar (satrlar)dan iborat bo'ladi. Ular o'rtasidagi munosabat poetik nutq kompozitsion-sintaktik strukturasi shakllanishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, poetik nutqda mantiqiy izchillikni va poetik nutqning sintaktik hamda semantik jihatdan yaxlit qurilma sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения. "Пражский лингвистический кружок" М., 2021, - С 185
2. Раслов И.П. Актуальные членения и коммуникативно синтаксические типы повествовательных предложений в русском языке. АДД, М., 2020. – С 47
3. Амиров Р.С. Способ актуального членения в казахском языке. «Советская тюркология». 2022. № 6, Агаева Ф.М. Синтаксис азербайджанской разговорной речи. АДД, М., 2020. – С 45-51. Валиев К.Н. Семантическое (актуальное) членение предложения в тюркских языках // Ш.Всесоюз тюрк. Конф (тезисы докладов и сообщений) «Языкознание», Ташкент, 1980.
4. Хайитметов А. Ўзбек тилида гапнинг актуал бўлиниши ва позиция масалалари. Тошкент. «Фан», 2019. – Б 107.
5. Нурмонов А. Н. Гап ҳақидаги синтактик назариялар (студентлар учун махсус курс). Тошкент. 1988, – Б 81.